

HEIDEGGER'DE DÜŞÜNME BİÇİMLERİNİN YAZGIYLA İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Onto The Relationship Of Destiny And Ways Of Thinking On Heidegger

Aysun Gür

ÖZET

Heidegger'de iki tür düşünme vardır: Teknik düşünme ve kökensel düşünme. Her ikisi de yazgının görünümlerindedir. Bununla birlikte teknik düşünme varolanları çerçeveleyerek düşünürken kökensel düşünme Varlığın açıklığında ikamet eder. Dolayısıyla onlar hakikatteki gizli ile açık ilişkisiyle/gizlilik ile açıklık bağıyla uyumlu olarak Varlığa/yazgıya yakın ile uzak olarak yorumlanabilirler. Böylece iki düşünmenin anlamları, yazgıyla bağında değişerek dönüşür.

Anahtar Kelimeler: Varlık, hakikat, yazgı, teknik düşünme, kökensel düşünme

ABSTRACT

There are two kinds of thinking on Heidegger: Instrumental thinking and reflective thinking. Both are appearances of Destiny. Alongside this, while instrumental thinking thinks by surrounding beings, reflective thinking is hosted on openness of Destiny. Therefore they can be interpreted near and distant to Being/destiny compatible with the relationship between hidden and open in truth/ the secrecy and openness bond. Thus, both thinkings' meanings alternately transforms in their bond with destiny.

Key Words: Being, truth, destiny, instrumental thinking, reflective thinking

GİRİŞ

Bu makale Heidegger'de düşünme biçimlerinin yazgıyla ilişkisini soruşturmaktadır. Heidegger düşünmenin özünü değil anlamını arar. Bu bağlamda düşünmeyi insanın Varlıkla ilişkisi, Varlığın hakikatini açıklığın gizlilikle ilişkisi ve yazgıyı da Varlık ile insanla ilişkisi üzerinden okur. Dolayısıyla Heidegger'de düşünme, ilişkilerden yola çıkar. Burada Varlığa/yazgıya/hakikate yakınlık uzaklık bağı/ilişkisi, açığa çıkan düşünmenin tarzını belirlemektedir. Bu bağlamda Heidegger iki tür düşünmeden söz eder, hesaplayan/teknik düşünme ve sükûnetle/derin/kökensel düşünme. Makalenin seyrini belirleyen sorularsa şunlardır: Bu düşünme biçimleri yakınlık ile uzaklık bağında okunabilir mi? Bu düşünme biçimleri yazgıyla ilişkilendirildiğinde hangi anlama gelirler? Bu soruların yanıtları aranırken öncelikle her bir düşünmenin Varlıkla ilişkisinden, sonra onların yakınlık ile uzaklıkla ilişkisinden, son olarak da onların yazgıyla ilişkisinden söz edilecektir. Bu bağlamda teknik ve kökensel düşünmenin yazgıyla ilişkisinde “bir şeyin olması gerektiği için olduğunu düşünme” ile “bir şeyin olduğu için olduğunu düşünme” şeklinde anlaşılabilceği ileri sürülecektir. Kolaylıkla görülecektir ki burada Heidegger gibi ilişkilerden yola çıkılarak düşünülmüştür.

1. TEKNİK DÜŞÜNME/RECHNENDE DENKEN

Teknik düşünmenin kökü *tekhne*'dir. Varlığın gizi Greklerdeki *tekhne*'de Varlığa yakın bir şekilde açılırken modern teknikte Varlığa uzak bir şekilde açılır. Heidegger bu süreçte *logos* kavramının uğradığı dönüşümün de teknik düşünmeyi hazırladığını söyler. Bu bağlamda tekniğin sadece bir araç olarak düşünülmesi bizi onun asıl anlamından uzaklaştırır; çünkü o araç olmadığı gibi aksine her şeyi araçsallaştıran bir düşünme tarzıdır. Teknik düşünmede hem nesne hem de insan el-altında-durana (*Bestand*) dönüşür ve buna çerçeveleme (*Gestell*) denir. Çerçeveleme tehlikeli olsa da, o da yazgının bir görünümü olduğundan alt edilemez; fakat alt edilemez olsa da, yazgının kökensel düşünmede açığa çıkma imkanını da kendinde taşır.

Tekhne sözcüğü Grekçeden gelmektedir. Burada iki şey dikkat çeker. İlki *tekhne*'nin sadece el becerisine dayalı etkinlikler için değil aynı zamanda zihinsel ve santsal etkinlikler için de kullanılıyor olmasıdır. Bu haliyle “*tekhne*, öne-çıkarmaya, *poiesis*'e aittir; o poetik bir şeydir”. İkincisi ise *tekhne*'nin *episteme*'yle, bilmeye bir bağı olmasıdır. *Tekhne* ile *episteme* bir şeyi anlamak, onda yeterli olmak, orada yurdunda olmak anlamlarına da gelir ki, bu haliyle bilme bir gizini açma olup, bir açılma sağlar. *Tekhne*, bu halde, gizini açma olarak öne çık(ar)madır. O gizini açmanın (*Entbergen*) bir tarzı olarak gizlilikten çıkmış olmanın alanında, (*Unverborgenheit*) yani hakikatin olup bittiği alanda gerçekleşir (TİS, 53-54). O halde *tekhne*, pratik bir uygulama olmayıp bir “bilme” olmasına rağmen yine de tam olarak *episteme* de değildir. Bu bilme biçimi bir açığa çıkmayı, bir şimdi ve buradalığı algılamak anlamına

gelir (Direk, 2010: 110). Kökensel anlamıyla *tekhne* Varlığın gizini, onun hakikatiyle yakınlık içinde açan, Varlığın açığa çıkmasına uygun bir açıklıkta durarak ürün veren bir bilme etkinliğidir. Fakat Heidegger'e göre modern teknikteki hakim gizini açmada, doğaya enerji sağlaması için söküp alınabilme ve depolanabilme şeklindeki talebi dayatan bir meydan okuma bulunmaktadır (*Herausfordern*)¹. Burada örneğin bir toprak parçası gizini maden yatağı olarak açar (TİS, 55). Böylece *tekhne*'nin anlamı ciddi şekilde değişir. Öncelikle şimdi tekniğin doğayla kurduğu ilişki biçimi tamamen yenidir. Doğa artık gizini açan/açığa çıkan değil, kontrol edilen, zapt edilen ve düzenlenen bir şeye dönüşür; tüm anlamlarını bu ve benzeri bağlarda açar. Yani doğa, ondan talep edilen hatta ona dayatılan isteklere uygun olup olmamaya görünür hale gelir. Burada özelde doğaanlayışının, genelde Varlık anlayışının değiştiği görülür. Varlık artık gizli açık ilişkisinde/gizlilik açıklık bağında görünme yerine insanın bilmesi ve istemesine uygun olarak biçimlendirilen madde olur. Üstelik artık Varlığın hakikatinden değil, bilginin doğruluğundan söz edilmektedir. Heidegger bu dönüşümü *logos* kavramıyla temellendirir.

Mantık, *episteme logikē*'nin kısaltılmışıdır. Burada *logos*, önermeyi anlatır. Peki düşünme, neden önermeden hareketle belirlenir? Mantık, varolanın varlığının *idea* olarak *episteme*'nin karşıda duran nesnesi olduğu okul döneminde başlar. Bu haliyle mantık filozofların değil, okul hocalarının icadıdır. Düşünme Latince *intelligere* demektir ve o burada bir zeka meselesi olarak düşünülür (MG, 139-141). *Lego (legere/lesen)* toplamak demektir; birini bir diğeri yanına koymayı, aynı şeyleri bir araya getirmeyi dile getirir. Bunun kökensel anlamı ilişki(lendirme)dir. *Logos* konuşma anlamına geldiğinde bile kökensel "birinin bir diğeriyle ilişkisi" anlamını korur (MG, 144-145). *Logos* şimdi tersi şekilde dışa söyleme olarak, doğruluk anlamında hakikatin yeri olup doğru ya da yanlış olabilen şeye dönüşür; hakikat *logos*'un doğruluğuna dönüşür. Burada *logos* bir şey hakkında bir şey söylemektir. O hakkında bir şey söylenen, ifadenin önünde-yatık-duransa Varlıktır. Örneğin nitelikli, büyük veya ilişkili olma Varlığın belirlenimleridir. Bunlar söylenmiş olmanın tarzları olarak, *logos*'tan olduklarından, ifade etmek *kategorēin*'dir, bu varolanın varlığının belirlenimleri, kategorileri demektir. Böylece *physis eidos'a*, *logos* kategoriye dönüşür (MG, 207-209). "Dır" ilişki sözcüğüdür. Kategori olarak *logos*, kendisine ait "-dır" dan hareketle Varlığı belirler (MG, 223). Bundan sonra felsefe, ifade (düşünme) ile Varlık ilişkisini açıklama ıstırabını boşa çekmektedir (MG, 212). Aynı zamanda *theoria*'nın *contemplatio*'ya dönüşmesiyle de, saygı dolu bir kulak kabartmayla dikkatlice bakış ayıran, bölümleyen, kapatan bir bakışa dönüşür (BvD, 25). Böylece, düşünmenin *theoria* olma özelliği yani bilmenin "teorik" bir etkinlik olması, düşünmenin teknik yorumunda gerçekleşmiş olur. Düşünme burada kendini bilimler karşısında aklama-

¹ *Herausfordern*, eyleme davet etmek, meydan okumak vb anlamlara gelir (Özlem, 1998: 55).

ya çalışır. Mantık temel olur ve Varlıktan vazgeçilir (HÜ, 7-8). Şimdi artık Varlık *eidosa*, Varlığın bağlandığı ilişkiler ağı olan *logos* Varlığın nitelikleriyle ilgili hükümlere/yargılara/yüklemlere/kategorilere, hakikat de doğru ya da yanlış olabilen ifadeye dönüşür. O halde teknik düşünme Varlıkla, varolanların varlığıyla bağını yitiren ve varolanları kullanan/araçsallaştıran bir düşünme biçimidir. Bununla birlikte onun sadece araç olduğunu düşünmek de yanıltıcıdır.

Heidegger'e göre tekniği araç olarak düşünmek, bizi tekniğin özünün dışına atar; fakat eğer araçsal olanın nedensellik olarak nasıl ortaya çıktığını sorarsak, bunu gizini açmanın yazgısı olarak yaşantılamak mümkün olur (TİS, 78). Burada artık araçların bildik araç-amaç yorumu anlamsız hale gelir. Şimdi insanlık, insani kontrolün veya bilginin sınırları dışında kalan bir amacın "aracına" dönüşür (Zimmerman, 2011: 348). Heidegger bizi modern anlamda teknolojiyi de içine alacak şekilde, tekniği bir araç olarak düşünmememiz konusunda uyarır. Teknik bir araç olmaktan fazlasıyla başka bir şeydir. Teknik Varlıkla, kendimizle, insanlarla, doğayla ve diğer varolanlarla ilişki biçimimizi kökten değiştirmiş ve tüm bunlar yeni bir ilişkinin ışığında anlamlanır olmuşlardır. Bu ışık örtücü bir ışıktır ve bu haliyle Varlığın hakikatine uzaktır. Bu bakışın adı ise çerçevelemedir. Burada düşünme çerçeveden yola çıkar.

Heidegger insanın, kendi gizini açanı el-altında-duran olarak düzenlemek için oraya toplayan meydan okuyucu talebini çerçeveleme (*Ge-stell*) diye adlandırır. Çerçeveleme, düzenleme (*Stell*) tarzı içinde gerçek olanın gizini el-altında-duran olarak açmak için insana saldıran, meydan okuyan saldırının bir araya toplayıcısıdır (*Ge*) (TİS, 62-63).² Şimdi çerçevenin saldırısı şeyin önüne geçer ve önüne geçtiği şeyi hakikatsiz bırakır. Böylece çerçeveleme yalnızca yaklaşmakta olan dünyayı tanınamaz kılmakla kalmaz, bunu yapıyor oluşunu da tanınamaz kılar (D, 56). İşte çerçeveleme Varlığın bir tasarım içinde, istenen amaçlar doğrultusunda açığa çıkmasını dayatarak bunun dışındaki açığa çıkma imkanlarına engel olur. Bununla da kalmaz, Varlığın başka türlü açığa çıkabileceğini düşüncesini de ortadan kaldırır. Yani kendi bakışını tekleştirir. Bu ise bir olumsuz sonuç daha doğurmaktadır ki bu da çerçevelemenin Varlığın açığa çıkma tarzlarını örtüyor oluşunun da örtülmesidir. Böylece iki tür kapalılıktan söz edilebilir. Doğanın istenen çerçevede kendini açmaya zorlanması ve bu zorlamanın kendi yeni hakikatini biricik olarak ilanı. Üstelik çerçevelemede insanın Varlıkla ve doğayla kurduğu ilişki tarzı da değiştiğinden, insan da bu süreçten payına düşeni alır.

² *Ge-stell*, temelde bir çağrı, meydan okuyucu talep, talepkar davettir. O gizini açacak şekilde toplayandır. Bu talep, bir araya getirdiği ve düzenlediği için çerçeveler. Davet ettiği her şeyi kullanım düzenlemesiyle bir çerçeve, şekillenme içine sokar. *Ge*, bir araya toplama işlevi görür, burada vurgu işlevlendirmeyedir (Özlem, 1998: 62).

Çerçeveleme içinde düzenlenen her şey kendine özgü bir duruşa sahiptir ve Heidegger ona el-altında-duran (*Bestand*) adını verir³. Burada doğa enerjilerini sömürmek için insana meydan okunduğu ve insan bu sömürüyü gerçekleştirmek için düzenlendiği ölçüde, insan da el-altında-durana dönüşür (TİS, 58, 60)⁴. Böylece insan çerçeveleme içinde tamamen el-altında-duran içinde emilebilir ve kendisini kullanıma hazır bir araç olarak bilen salt bir kendinin bilincinde varolan olarak açığa çıkabilir (Özlem, 1998: 28-29). Bu durumda insan artık doğayı sömürmeye yükümlü, bu yükümlülüğün bilincinde, kendini bu bilinçle anlayan bir şeye dönüşür. Bu ise tam da insanın da sömürülmesi anlamına gelir; çünkü artık onun olası açığa çıkma imkanları da örtülmekte ve kendini tek bir tarzda açığa çıkarması beklenmektedir/dayatılmaktadır. Önce Varlık bilinen olarak bilmenin konusuna/nesneye sonra nesne, doğa ve insan el-altında-duran hammaddeye dönüşür. Burada her şey tek bir tarzda anlaşılır. İnsan da diğerleriyle birlikte neredeyse *Varlık ve Zaman*'daki kullanıma hazır varlıklarla (*Zuhandene*) aynı ontolojik statüyü paylaşır. Kendi varoluşsal zeminini kaybederek varolanlardan biri olur. Neredeyse, çünkü şimdi kullanıma hazır varlıklar, el altında varlıklarla (*Vorhandene*) yan yana düşünülmemekte, el-altında-duran kategorisi tüm varolanları tek başına kendi içinde toplamaktadır.

Böylece bu dünyada bulunuşumuz kendisini her yerde, her durumda, her şeyin planlanmasına çağrılmış olarak bulur. Varlığın çağrısı varolanları hesaplanabilirlikte görünüşe getirmeye çağırır. İnsan da ona böyle bakmaya çağrılmış, böyle çerçeveslenmiş olur (Öİ, 21-22). İnsanın çağrıldığı hesaplanabilirlikte açığa çıkarma olan hesaplama ise tüm varolanı sayılabilen olarak önceden kullanır (S, 48). Hesaplayan düşünme araştırma yaparken, mevcut koşulları amaca yönelik olarak hesaba katar. Hesaplayan düşünme ilerleme düşüncesiyle, gelecek vaat eden uygun olanakları hesaplar, hiç durmadan bir fırsattan diğerine acele ettirir ve kökensel düşünmeye varamaz (OB, 10). Böylece ait olduğu yerden uzaklaşarak sona eren düşünme, bu boşluğu *tekhne* haline gelerek doldurur. Burada dil varolanın hâkimiyet aracına, varolan da neden sonuç örgüsünde gerçek olana dönüşür (HÜ, 9-10). Heidegger hesaplayıcı düşünmeyi, insan varoluşu, Varlığın açıklığı ve şeyler üçlüsü arasındaki ilişki biçimi olarak temellendirir. Böylece hesaplayan düşünme her şeyi sarıp kuşatan ve kendinden başka bir düşünme biçimine izin vermeyen veya yer bırakmayan en genel yaşama tavrı olur (Kurtar,

³ *Bestand*, *bestehen* fiilinin süregitmek ve kalıcı olmak anlamlarını taşır. O daha çok nesnelere düzenlenebilirliğini ve ikame edilebilirliğini vurgulamak ister. Modern teknikle böyle şeyler el-altında-duran halindedir. Aynı zamanda *Bestand*, *Gegenstand*'ın karşıtıdır. Modern teknikle karşıda-duran olmaktan çıkıp el-altında-duran olur, nesne olma karakterini yitirir, nesne el altında durana dönüşür (Özlem, 1998: 59).

⁴ Heidegger *Gestell*'den modern teknolojinin özü olarak bahsetmesini büyük ölçüde Jünger'in *Gestalt*'ı, her şeyi endüstriyelmiş insanlık için "daimi kaynak" (*Bestand*) olarak açığa çıkaran ontolojik ilke şeklinde kavrayışına borçludur. 30 ve 40'lar boyunca Heidegger *Gestalt*'ı yaygın olarak kullanır (Zimmerman, 2010: 271).

2014: 227). Bir şey üzerine hesap yapmak, onu bir beklenti nesnesi olarak kurmaktır. Öyleyse hesaplayıcı akıl yönetime indirgenmiş araçsal akıldır. Bu haliyle o parçalayıcı, analitik ve biçimseldir (Gülenç, 2010: 283). Bu düşünmede makine, canlının yerine geçer ve artık canlılar makine olarak kavranır, zaten her türlü biyoloji de bu yolda iş görmektedir. *Logos* burada teknik düzen sağlamanın *ratio'su* olarak planlama ve düzenleme anlamına gelir (TM, 11). Hesaplayan akıl, "belirli amaçlara" hizmet etme ölçütünü dayatır. Artık insanlar kendi çıkarlarını doyurmak için ilişkiye girerler. Akıl bunları en verimli şekilde karşılamak için yönlendirir. Doğa da bu çerçeveye ve nesneleştirilen hesapçı düşüncenin temsil düzeninde yerini bulur; ağaç kerestedir, dağ taşocağıdır. Temsili düşünme kendini teknolojinin çerçevelemesinin emrine sunar. İnsanlar da üretim sürecindeki girdiler, kaynaklar, hazırda yedekler olurlar. Her şey nesneleştirildiğinde ise özne için herhangi bir nesne kalmaz. Özne de nesne de hazırda yedek olarak düşünülür. Bu çerçevede örneğin akademiler, meslek sahibi özne kişilerin üretim merkezi olur (Sezer, 1997: 75-78). Özne ve nesne aynı çerçevede erirler. Bu bağlamda dil de bu yolda kullanılır. Teknik düşünme insanı bütünlükten kopararak her şeyin kontrolümüzde olduğu yanılsamasıyla varolanlarla sahte bir yakınlık kurar. Öznenin ve nesnenin yittiği, yeninin ve hızın her şeyi tükettiği böyle bir çağda insanın herhangi bir şeyle yakınlık kurması veya en azından herhangi bir şeyle onu araçsallaştırmadan karşılaşılabilmesi mümkün müdür? Hesaplayıcı düşünme çıkara uygun olarak amaca (hızla) yöneldiği ve koşulsuzca ilerlediği için oldukça tehlikelidir.

Heidegger çerçeveleme içinde hüküm süren yazgının en yüksek tehlike olduğunu söyler. Yazgının tehlikeli olması ne anlama gelir? Bu tehlike kendini iki biçimde gösterir: Öncelikle gizinden çıkanı nesne değil, el-altında-duran olarak gördüğü an, insan da el altında olanı düzenleyen olur ve onunla aynı noktaya iner. İkincisi ise, insanın aynı zamanda kendini yeryüzünün efendisi konumuna yükseltmesidir. Böylece karşılaştığı her şeyin insanın ürünü olduğu izlenimi yayılır, bu da yanıltıcı olur; çünkü insan daima her yerde yalnızca kendisiyle karşılaşıyor gibi görünür (TİS, 71). Heidegger modern teknikte Varlığın yazgısının/göndermesinin hakikatini görür. Burada insanın böyle yapması açığa çıkmaktadır; fakat insan her şeyi kendisinin yaptığını sandığından bunu unuttur. Oysa Varlığın yazgısı ve insanın yapıp etmesi eşzamanlı olarak birbirine aittir (Özlem, 1998: 21). Çerçevelemede insan Varlıkla ilişkisinde değil, hiyerarşik olarak üstte durduğu(nu sandığı) diğer varolanlara hükmetme ilişkisinde anlam/alan bulur. Bu haliyle insan Varlığa, varolanlara, kendine, doğaya, bütünlüğe/birliğe ve hakikate uzaktır. Tekniğin çerçeveleyen bakışı, açarak kapatmaktadır, hakikat içinse kapatarak açma ifadesini kullanırız. Çerçevelemede gizini açma o şeyin o şey olarak kendi imkanlarını bir imkan olarak görmez ve o şeyi kendi bakışının ışığında görünmeye zorlar. O bakış her şeye rengini verir, her şey ona göre açılır.

Çerçeveleme her yerde üzerimizdedir. Teknik ve güçleri insanın irade ve karar yeteneğini aşmıştır. Bu sebeple hiçbir insan organizasyonu, çağ üzerindeki hakimiyeti ele geçirebilecek güçte değildir (Öİ, 22; OB, 16). Teknik her ne kadar büyük bir tehlike olsa da o ne alt edilebilir ne de yok edilebilirdir. Heidegger, eğer bu yapılabilseddi insan Varlığın efendisi olmaz mıydı diye sorar (D, 48-49). Çerçevelemenin kökeni insanı önceleyerek Varlığın göndermesinden, yazgısından gelir. O bir yazgıdır ve yazgı, uygunluk, yeterlilik gibi çifte anlama sahiptir. Dolayısıyla, yazgı, sadece dünya üzerine dışarıdan zorla kabul ettirilmeyip daha çok dünyanın varolduğu tarza onun kendini vermesini ve kendini açmasını, onu kabul edenlerin yeteneklerine, yeterliliklerine göre uyarlayarak varlık bakımından bir kendini uyarlama düşüncesini çağırıştır (Pattison, 2008: 262-263). Gizini açmanın yazgısı (*Geschick*) insan üzerinde tamamen hakim olsa da yine de burada yazgı, zorlayıcı bir eli kolu bağlanmışlık anlamına gelmez; çünkü insan ancak yazgının alanına ait olup itaat etmeye zorlanan biri değil, dinleyen ve duyan biri haline geldiği ölçüde de özgür hale gelebilen bir varlıktır (TİS, 68). İşte insanın duymayı gerçekleştirmesi, Varlığın/yazgının hakikatini gizlilik açıklık bağında anlayan kökensel düşünmede konaklaması anlamına gelir. Dolayısıyla teknik düşünmeyi ortadan kaldırmak bir insanın veya bir grup insanın yapabileceği bir şey değildir. Kaldı ki böyle düşünmek tam da teknik düşünüşün kalbinde atmak anlamına gelirdi; çünkü o zaman insanı Varlığın efendisi diye düşünmüş olurduk.

Teknoloji insanı Kartezyen insanın son neslidir; çünkü artık onda açık seçik fikirler tutkusu da kalmamıştır. Descartes kendine yabancı/uzak bir dış dünyayla karşılaşır. Teknolojik insan ise hükmetmek için hangi düğmeye basacağı dışında nesnelere yakınlığa sahip değildir. Örneğin iki kişi taşraya gidip geri döner fakat hiç orada olmaz (Barret, 2008: 69). Orada kırla gerçekten karşılaşmaz, orası fotoğrafını paylaşacağı veya buna benzer bir şeydir. Heidegger'e göre her şey hızla çalışır ve bir işleyiş hep bir yenisini getirir ve bu akışta teknik insanı topraktan koparıp köksüzleştirir (P, 28). Öyle ki modern haberleşme araçlarının sundukları, kişiye içinde yaşadığı şeylerden daha yakın olur. Bu bağlamda vatan toprağına yakınlığın kaybının, hepimizin içine doğduğu çağın ruhundan kaynaklandığı söylenebilir (OB, 12). Burada teknik dünyanın hiçbir şekilde yuvaya benzemeyişliği ile yuva arayışına doğru gizli çekim olarak derindeki sıkıntı, birbirleriyle iç içedir (Y, 109). Bu çağda insanın şeylerle yakınlık ile uzaklık bağında karşılaşma imkanı açığa çıkamamaktadır. Bu ise onu bağısız, yersiz, yurtsuz yapmıştır. İnsan bir kayboluşta dolanıp durur. Yine de bu kayboluş anlamlı olabilir; çünkü yönümüzü ve yolumuzu şaşırıyor olmamız yeni bir yolun imkanını da kendinde barındırır. İşte kökensel düşünme bu imkanı sunar. İnsan bu düşünmeyle Varlıkla yakınlık uzaklık bağı içinde ikamet edebilir.

2. KÖKENSEL DÜŞÜNME/DAS BESINNENDE DENKEN

Teknik düşünmenin tehlike olarak tecrübesi kendinde bir dönüşün ışığını taşır. Burada insanın payına kendini Varlıkla ilişkisinde anlaması ve onun açıklığında bekçilik etmesi düşer; çünkü hem Varlık ile düşünme hem de Varlık ile insan birbirine ait olma ilişkisinde anlam bulurlar. Kökensel düşünme teknik düşünmeden bir sıçrayışla, onunla ilişkimizin dönüşmesiyle kendine yer bulur. Burada öne çıkan kavram dildir. Dil bir söyleme olup insan da söyleşidir. Dil özellikle şiirde başka türlü bir açıklığa sahiptir ki, bu Varlığa yakınlığı mümkün kılar.

Teknik, Varlığın göndermesinde bir ara evredir ve kendi içinde bir dönüş (*Kehre*) imkanı taşır. Heidegger'e göre düşünmek belki de bir tarla yoludur; bağlayıcı öğretilerden veya geçerli kültürel başarılardan ayrılmış bir yoldur. "Her şey Varlığın unutulmuşluğunun dönüşüne, Varlığın yazgısında önceden belirlenmiş olan dönüşe yönelen düşünsel refleksiyona doğru atılan geri adıma dayanır" (Ş, 164). Bu aynı zamanda varolanın açıklığından, gizli kalan açıklığa doğru bir dönüştür. Önce geri adım atılır ki böylelikle ulaşılmak üzere olunan şeye mesafe alınır. İşte bu adım, düşünülmesi gerekenin yak(ın)laşması için bir alan açar. O halde Varlığın olagelme (*Ereignis*) olarak belirlenmesi zemine/kökene bir geri dönüş olarak yorumlanabilir (PS, 32-34). Dolayısıyla dönüşte çift anlamlılık vardır: Bu düşünmede insan hem Varlıktan yüz çevirmesi üstüne düşünmeli hem de yüzünü yeniden Varlığa döndürmelidir (Pöggeler, 1994: 28-29). Yine de yazgısal olarak dönüşün ne zaman olacağını kimse bilemez. Bunun bilinmesi gerekli olmadığı gibi zararlı da olurdu; çünkü insanın özü düşünme yoluyla Varlığın özünün başında bekçi olmasıdır. İnsan ancak Varlığın çobanı olarak Varlığın hakikatinin başında beklediğinde ve Varlık hakkında kuru bilme isteğine kapılmadığında Varlık yazgısının sahneye çıkmasını umabilir. Tehlikenin dönüşü ise apansızca olagelir. Bu dönüşte Varlığın özünün açıklığı aydınlanır (D, 51-54). Varlığın içinde kendi gizini açan dönemeç olan bu şimşek gibi çakmayı adlandıran ifade olagelmedir. Olagelen şey birdenbire olup biter, işte buna dönüş denir (Özlem, 1998: 30). Heidegger'in Herakleitos yorumunda da şimşekğin çakmasındaki parlaklık hareketi, şeylerdeki hareketten farklı olarak, bilgelik anlamına gelir ve o tek bir şeyden çıkarak birçok şeyde devam eder (HÜD, 23). Burada Varlık olagelmeye ait olur. Böylece düşünmeyi ne Varlıktan ne de varolanlardan başlatmak uygun görünür. Şimdi düşünme de olagelmeye ait olup aydınlık ile karanlık ilişkisinde anlamlanır. Bu ise, varolanların başka türlü görünmesi/yazgının başka bir tarzda açığa çıkması/insanın başka bir şekilde anlaması imkanının ışığının çakması anlamına gelir. Tekniğin yazgıya ait olması gibi onun içindeki dönüş de yazgıya aittir. İnsan tarafından gerçekleştiriliyor olsa da insan Varlığın başında bekçi olduğunu unutup da efendilik taslamadığı takdirde bu mümkündür.

Heidegger'e göre teknik/hesaplayan düşünce bir gün biricik olabilir bu yüzden insanın varlığını kurtarması gerekir. Bunun yolu ise teknik nesnelere faydalan-

maya evet demekle birlikte, onların özümüzü karıştırıp ıssızlaştırmalarını onlara yasaklayarak hayır da demekten geçer. İşte bu evet hayır durumuna “şeylere bırakılmışlık” denir. Daha önce de söylendiği üzere teknik, dünyanın anlamı kendini gizler. İşte sayesinde teknik dünyada gizli alanı açık tutan tutuma da “gize açıklık” denir. Böylece şeylere bırakılmışlık ile gize açıklık birbirine aittir. Onlar rastlantısal olmayıp kökensel bir düşünmeden kaynaklanırlar ve bize, dünyada bambaşka bir tarzda ikamet etme olanağını bahşederek, yeni bir temel ve zemin vaat ederler; çünkü kökensel düşünme bizden bir tasavvura tek taraflı asılıp kalmamayı, tek bir hatta koşmamamızı ve Varlığa kendimizi bırakarak yaşamayı ister (OB, 17-19). Burada bırakılmışlık, bir isteme olmayan şeye “kendini bırakarak yaşamaya özümüz serbest bırakıldığında uyanır”. Böylece bırakılmışlık, etkenlik ve edilgenlik farkının dışında bulunur; çünkü o, iradenin alanına dahil değildir (OT, 27). Burada geri adım ve dönüş ilişkisine benzer bir şey vardır. Şeylere bırakılmışlık teknikle ilişkimizde bir mesafe bırakır/geri adım atar. Gize açıklıkta ise o açıklıkta tekniğin özü/gizi açığa çıksın diye beklenir/bu dönüşe yer açılır.

Bu dönüş tehlikenin gün yüzüne çıkmasıyla olup biter. “Ancak tehlikenin olduğu yerde çare de büyümektedir.” Burada çare/kurtarmak (*Retten*), sonradan gelip araya girmez veya tehlikenin yanında durmaz, o tam da tehlikenin kendisi tehlike olarak durduğunda bir çaredir. Çare olmak, çözmek, kurtarmak, özgür kılmak, serbest bırakmak, esirgemek, güvence altına almak, korumak anlamlarına gelir. Buradaki temel soru ne yapmalıyız yerine nasıl düşünmeliyizdir; çünkü düşünme Varlığın özüne el uzatmak, ona varolanın orta yerinde kendi özünü dile getireceği o mekanı hazırlamaktır. İnsan dünyada sağlam ikamet etmeyi ancak düşünerek öğrenebilir (D, 51-52). Demek ki Varlık düşünmenin ürünü olmayıp aksine kökensel düşünme Varlığın olagelmesidir (S, 48). “İnsan gözlerini ve kulaklarını açık tuttuğu, yüreğinin kilidini açtığı ve kendisini, derin düşünmeye ve mücadele etmeye, şekillendirmeye ve çalışmaya, yalvarmaya ve şükran duymaya teslim ettiği her yerde; kendisini zaten hep gizinden çıkmış olana sokulmuş bulur” (TİS, 61). Yine de Heidegger, bunca uzun süredir alışılmış düşünme tarzını bu cesur isteğe/gizinden çıkmış olanın yakınlığında durmaya rıza göstermesi için zorlayamayacağımızı ancak onun bize gelmesine izin verebileceğimizi söyler (Ö, 117). Öyleyse çağrıldığımız Varlığı(n yakınında) bekleme tarzımız, uzun karmaşık bir muhakeme zincirinin sonucu olmadığı gibi yeni bir bilgiyle inşa edilebilir de değildir. Aksine o zaten bildiğimize yeniden bakmakla mümkündür. Düşünülmesi en zor olan en basit olandır. En uzak olan en yakın şeylerdir (Pattison 2008: 266). O halde insan teknik düşünmenin tehlikesini tecrübe ederek, Varlığın unutulduğunu görerek ve yüzünü yeniden Varlığa döndürerek ona bir açıklık sunmalı ve orada beklemelidir. Bu ise kökensel düşünmede gerçekleşir; çünkü hem Varlık ile düşünme hem de Varlık ile insan aynı ilişkiye/şeye/birbirine aittir.

Varlık ile düşünme, özünü olagelme dediğimiz birlikte ait olmaya bırakmanın doğurduğu bir özdeşliğe aittir (Öİ, 25). İkisi de olagelme denilen bir üçüncü ilişkide birbirine ait olur. Heidegger ayrıca Parmenides'in "çünkü aynı olan, Varlık olduğu kadar duymadır da (düşünmedir)" sözünü hatırlatarak, Varlık ile düşünmenin aynı olana ve bu aynı olandan ötürü de birbirlerine ait olduğunu söyleyerek, aynılığı yine birbirine aitlik olarak yorumlar. Burada ait olmanın anlamı, "birlikte" sözcüğünün birliğiyle belirlenir. Birbirine bağlı olmak (*Zusammengehören*), birlikte/birbirine ait olma anlamına gelir. Bu ise, tarafların birbirine ait olma ilişkisiyle belirlenmesi diye düşünülebilir (Öİ, 15-17; MG, 186). Burada düşünme Varlık, hiçlik ve görünüşe ait zorunluluğu üstlenene armağandır; çünkü Varlık, gizlenmişlikten çıkma olduğundan, gizlenmişlik ona öz itibarıyla aittir ve Varlık bu kökene meyilli kalır (VvG, 73). İşte hakikate bağlı bilen insan, bu üç yolu da bilen insandır (MG, 131). Böylece hakikat gizli ile açık ilişkisinden, Varlık ile düşünme birbirine ait olma ilişkisinden yola çıkarak anamlanır. O halde aitlik ilişkisi aynı zamanda onların yakınlık ile uzaklık ilişkisinde olmaları biçiminde de okunabilir. Varlık ile insan arasında da aitlik ilişkisi vardır.

İnsan varolan bir şeydir ve bu haliyle diğer varolanlar gibi Varlığın bütününe aittir. Ancak insanı diğer varolanlardan ayıran yan, düşünen varlık olarak Varlığa açık biçimde Varlığın önüne getirilmiş olmasında, Varlığa ilişkin kalmasında ve ona yanıt veriyor olmasında yatar (Öİ, 18). Heidegger'e göre Parmenides'te *noein*, düşünmek yerine duymak/dinlemek (*vernehmen*) diye anlaşılırsa, *nous* da dinleşi/dinleme (*Vernehmung*) olur ve onlar kendi içinde birlikte ait olarak anlaşılır. Burada birlik (*Einheit*), karşı çabalı olanın birlikte aidiyetidir, kökensel uzlaşmış/bir olandır. Böylece dinleme, kendini gösteren karşısında bir kabul konumu alır; dinleme insanın bir yetisi olmayıp aksine insanın içinde vuku bularak bizzat varlığa gelişidir. Varlık ile insanın birlikte aidiyetinde, aynı zamanda ikisinin ayrılması da açığa çıkar (MG, 158-162). Bu durumda Varlık insana açılırken insan da onun açıklığına karşılık verir. Böylece Varlığın söylemesi ile insanın dinlemesi de bu karşılıklı ilişkide birbirine ait olur ki bu konuya dil bağlamında yeniden değinilecektir.

Heidegger konaklamak üzere birlikte ait olmanın mekanına nasıl varacağız diye sorar. Yanıt, temsili düşünmeyi bırakmaktır. Bu ise üzerinden atma, sıçrayış (*Absprung*) anlamında bir bırakmadır. Burada sıçrama rasyonel hayvandan öteye olduğu gibi Varlıktan da öteye doğrudur. Sıçradığımız yer ise Varlığa ait olduğumuz yerdir. Ancak Varlık da bize aittir, bizde hüküm sürebilir. O halde insan ile Varlığın birbirine ait olmasını tecrübe etmek için sıçrayış zorunlu görünmektedir. Bu sıçrayış apansızlıktır (Öİ, 19-20). Öyleyse şimdi insanın bildik rasyonel canlı/hayvan anlayışından da Varlığı düşünmenin başlangıç noktası sayan anlayıştan da uzaklaşmanın vaktidir. Peki insan bu sıçramayı gerçekleştirip saf duymayı ve durup bekleyen dinlemeyi nasıl gerçekleştirebilir? Heidegger'e göre bunun yanıtı, Varlığa yakın olmak için

fedakarlık yapmak yani varolanlarla bağımızı olagelme lehine koparmaktır; çünkü olagelme olarak Varlık, insanı Varlığın hakikati için talep eder. Bu fedakarlığın gerçekleşmesi, her tarihsel insanın eylemesiyle -özlü düşünme de bir eylemdir- ulaştığı yeri elden bırakmamaktaki ısrarından kaynaklanır (S, 50). Bu olagelmenin farkına varma ispatlanamaz, sadece tecrübe dileyebilir. Bunun anlamı nedir? Düşünmeden vazgeçme midir? İkiyi birbirinin karşısına konulamaz. Burada tecrübe mistik bir aydınlatma edimi olmayıp olagelmede ikamet etmeye girişin olduğu bir düşünme tarzında ortaya çıkar (PS, 57). İşte kökensel düşünmenin görüldüğü Grekler kuramsal soru soruşun, insandaki, “işleyiş-halinde-olma”nın (*energeia*) bir ve hatta tek tarzı olarak gerçekleştirilmesi için mücadele etmişlerdir. Teoriyi, hakiki eylemin en yüce biçimde gerçekleştirilmesi olarak anlamaya çalışmışlardır. Böylece bilgi, varolanın mahremiyetinin orta yerinde soru sorarak durma anlamına gelir (RK, 157). Heidegger’e göre *theorein*, bir şeye bakıp, baktığı şeyi görüş alanına alan, onu orada tutan düşünmedir (NB, 26). Bugünkü teori ve eylem ayrımı metafizikten gelir ve kökensel düşünmeyi engeller. Oysa bu ayrımın olmadığı haliyle düşünme, insanın yazgı olarak anlaşılan dünya ile söyleşi içindeki faaliyetidir (P, 35). Bu bağlamda Greklerde eylem (*praxis*) kendini tamamına erdiren bir etkiye sahip olarak amacını ve tamamlanışını kendisiyle birlikte taşır. Böylece eylem, geleneksel teori ve pratik ayrımının öncesinde gerçekleşir; çünkü *theoria* varlıkların açığa çıkmasına yönelmiştir ve bu bağlamda *praxis*’in yetkin halidir. Varlığın anlaşılması *praxis* olan bir *theoria*’dır (Dallmayr, 2010: 413-415). O halde düşünme de bir eylemdir. Varlığın talebini duymak için beklemek bir eylemdir. Onu olmaya bırakmak hem bir eylemdir hem de düşünmedir. Düşünme ile eylem burada birbirlerine ait olurlar. Heidegger’de insanı kökensel düşünme yoluna/patikasına sokan adımlar, geri adım atma, şeylere bırakılmışlık, gize açıklık, birlikte ait olmaya sıçrayış, varolanlardan fedakarlık ve düşünme ile eylem birliğinin tecrübesi olarak sayılabilir.

O halde şimdi Varlığın hakikatiyle bağında insanın özüne ulaşabilmesi için düşünmeyi bir yola çıkarmak, Varlığı kendi hakikati içinde düşünebilmesi için düşünmeye bir patika açmak gerekir (G, 13). Heidegger’e göre düşünce alanında otorite ilanına yer yoktur; çünkü düşünce için geçerli olan tek şey düşünülecek olandan gelir. Bugün bizim için düşünülecek olan şeyin büyüğü fazla büyüktür. Belki kendimizi ancak bir geçit açmaya, uzağa gitmeyen, daracık yollar inşa etmeye zorlayabiliriz (P, 40, 42). İşte o daracık yollar/patikalar bizim kurtarıcımızdır: “Muammalar üst üste yığılıp hep birbirine dolandığında ve bir çıkış yolu yokmuş gibi gözüktüğünde, kır-yolu (y.n. patika) yardıma koşar. Zira o, uçsuz bucaksız kıraç araziye kateden kavisli bu yolda, yürüyen kişiye sessizce eşlik eder” (K, 212). Heidegger “bir şeyi” düşünür, onu tasarım nesnesi gibi alarak “onun hakkında” düşünmez. Bu bağlamda o, derinlere kazı yapar, fakat bunu yapmaktaki amacı bir temelin keşfi değildir. O daha çok, patikaları serimlemek ve yol işaretleri oluşturmak ister. Aklın tutkuya, ruhun

yaşama karşıtlığına dayanan düşünme biçimi bizi öyle derinden etkiler ki Heidegger'de düşünmenin, hayatta olmaklık ile birlikteliğini anlatan “tutkulu” bir düşünüş olması, bizde şaşkınlık yaratır. Bunu şöyle anlayabiliriz: Düşünme Penelop'un dokuduğu kumaşa benzer: Ertesi gün yeniden dokumak olanaklı olsun diye gün içinde dokunan gece sökülür (Arendt, 2010: 120-123). Patika ormana/içinde olduğumuz yere yakındır. Orada o yol olarak açığa çıkar ve bize “eşlik” eder. Şimdiki otobanlar ise yerleşim yerlerine uzaktır ve yolun açıklığını vermeyip bizi bir yerden başka bir yere hızlıca götürerek bize “hizmet” ederler. İşte düşüncenin içinde patikalar açılması bağlamında dilin yeri önem taşır.

İnsan ile Varlığın karşılıklı çağrı biçiminde birlikte ait olması, insanın Varlığın mülkiyetine geçirildiğini (*ver-eignen*), Varlığın ise insana ithaf edildiğini (*zu-eignen*) ve bu ilişkinin nasıl gerçekleştiğini göstererek bizi hayretler içinde bırakır. Olagelme, metafiziğin belirlenimlerini yitirerek, insan ile Varlığın özde birbirlerine eriştikleri, kendi içinde bir salınım olup dil, bu salınımın devingen yapısındaki en hassas ve bu yüzden her şeyi kavrayan halidir (Öİ, 23-25). Dil, bir varolanı varolan olarak açıklığa taşır. Böyle bakıldığında taş, bitki ve hayvanların dilinin olmadığı görülür. Bu açıklık imkanının olmayışına bağlı olarak onlarda varolmayışın açıklığı da yoktur (SE, 70). O halde oluşun ve varolmayışın açıklığı olarak düşünülen dil, insana ait bir yetenek de olmayacaktır. “Tersine dil Varlığın evidir; insan onun içinde ikamet ederek Varlığın Hakikatini korur ve onu dinleyerek *ek-siste* olur” (HÜ, 25). İşte dil (*Sprache*), insanın, Varlığı ve onun seslenişini karşılamaya, burada Varlığa ait olmaya ulaştığı asli boyuttur. Bu asli karşılama/denk düşme/uygun gelme (*Entsprechen*) yerine getirildiğinde düşünmedir (D, 51). Bu bağlamda bir karşılaşma imkanı olarak Varlığı düşünmek onun özünün çağrısına karşılık vermek/uygun gelmektir; çağrının önünde ona yol vermek ve bu yolla kendi diline girmektir. Elbette bu çağrı bir anlık duyulabilir. O halde bu düşünme kesinlik belirtmez fakat bu onun gelişigüzel olduğu anlamına da gelmez; o Varlığın yazgısına bağlıdır. Fakat varolan varolan olarak düşünülmediğinde Varlık çağrısını kendinde bulundurmaz. İşte muhafazlık uyanık olmak ve Varlığın olmuş-olan-gelen yazgısı içinde tetikte olmaktır. “Burada her şey, dinlediği sürece araştıran bir karşılık verme yoludur. Her yol, yoldan sapma, yolunu kaybetme riskini barındırır. Böyle bir yola düşmek, gidişin tecrübesini kazandırır” (Ş, 163-165). Varlığın hakikati, açıklığa gelmedir. İnsan buna dikkat yöneltmekle, insan olarak kendi yazgısına ulaşabilir. Fakat bir sözcük kolayca kullanıldığında, amaca hazır araç haline geldiğinde onu duyamayız. Burada söylenmeyen alanına girmek için, sözcüklerin gündelik anlamlarının ötesine nüfuz etmek gerekir, bu da onu duymakla mümkündür (Altug, 2008: 136-141). Dil Varlık ile insanın birlikte olacağı bir açıklık olarak, o açıklıkta varolanları dile getirme imkanına sahiptir. Fakat varolanı varolan olarak düşünmek Varlığın çağrısına yanıt vermek için yeterli değildir. Burada varolan ile varolanın varlığı arasındaki ayrımı düşünebilmek gerekir. Bu ayrım, açığa

çıkma ile gizlenmeyi birlikte düşünmeye böylelikle de Varlığın çağrısını duyma ile duymamaya imkan sunar. İşte kökensel düşünme, Varlığın insanla bağında onun çağrısına yanıt vererek, gizlenme ile açığa çıkma bağında Varlığı düşünerek, dili bir yetenek diye düşünmeyerek ve Varlığın çağrısını dinlerken duyduklarına adlar vererek düşünme demektir. Burada yanılma payının yüksekliği düşünmenin kaçınılmaz olarak yanılmayla birlikte düşünülmesi anlamına gelir ki bu yenidir.

Heidegger'e göre tanrılar bize seslenir. İşte tanrıları adlandıran söz böylesi bir isteğe yanıttır. Yanıt her zaman bir yazgının sorumluluğundan doğar. Tanrılar bizi söyleşiye soktuğundan, zaman zaman olduğundan beri, varoluşumuzun temeli söyleşi olmuştur (H, 40). Bizim söyleşi olmamızla uyumlu olarak dil de özsel olarak "Gösterme olarak Söylemedir" (WL, 123). Burada bir şeyin varlığını söyleme/ad verme/adlandırma ise basitçe o şeye şu veya bu denmesi değil, Varlığın ne olduğunun söylenmesidir; çünkü burada düşünme kavramsal bir düşünme olmayıp açıklığa çıkan bir şeye karşılık/uygun gelmek demektir. Bu da, hakikatin gelişine tanıklık etmek, dilin o olanı varlığı itibariyle ilk kez adlandırması anlamına gelir (Direk, 2010: 122-123). Heidegger Varlığın çağrısı ile insanın duyması/dinlemesi arasındaki ilişkide insanın konuşma olduğunu değil söyleşi olduğunu söyler; çünkü söyleşi susmaya da imkan sunar. Duyduğumuz şeye karşılık vermede ise seçtiğimiz sözcüklerin önemi açığa çıkar. Örneğin birine beni "affet" derken, sen beni affet denmektedir. Af dilendiye affetmek gerekir. Affetme ise hatayı hoş görmedir. Belli sayıda tekrarı mümkündür. Affetmenin bir nedeni ve bir amacı vardır; nedensel ve teleolojik bir düşünmedir. Beni "bağışla" ise aramızdaki bağı lütufla/bağışla/güzellikle kur, beni o ışıktaki gör demektir. O ilişkide/bağda/ışıktaki görünmekten dolayı bağışlanılır. Burada neden de amaç da sayı da yoktur. Sadece öyle olduğu için olur. Dolayısıyla affetmek ile bağışlamak sözcükleri/adları anlamaya farklı açıklıklar sunarlar. Burada teknik düşünmenin aksine dil Varlığın görünümüne uygun sözcükleri bulma imkanını tanıtır. Bu bağlamda dil, bırakın her şeyin el-altında-durana dönüşmesini yer ile göğün, insanlar ile tanrıların dörtlü birlikteliğinde açığa çıkan bir dünyayı da dile getirebilir; çünkü Heidegger'e göre dörtlü birliğin bileşenleri dilde karşılaşılır. Dil dünyayı devindiren söyleme olarak, bütün ilişkilerin ilişkisidir. Dilin karakteri, dünyanın dört alanının yüz yüze geliş hareketinin karakterine sahip olur. Burada yakınlık, kendisini dünyanın bölgelerinin birbiriyle yüz yüze geldiği devinim durumu olarak açar. Dünyanın dört alanının yolunu açan devinim olarak söyleme, her şeyin yüz yüze gelen yakınlığında onları bir araya getirir (DD, 42). İnsan artık bu dörtlü yurdun neşeli şarkısında dağ yollarındaki gezgindir (Patison, 2008: 270). Burada teknik düşünmede hükmetme aracına dönüşerek uzaklığı buyuran dil yerine Varlığa, dörtlünün dünyasına yakın duran bir dil anlayışı karşımıza çıkar. Yeni bir şeyleri anlamak için belli bir yakınlıkta/uzaklıkta durup beklemek gerekir. Bu bağlamda "seni anlıyorum" cümlesinin iki insan arasındaki en yakın mesafe olduğu söylenebilir. Varlığın açık-

lığına uygun gelmenin en güzel halleri ise felsefede/filozofta/düşünürde ve şiirde/şairde görülür.

Heidegger *Der Spiegel*'deki söyleşisinde bizi ancak bir tanrı kurtarabilir derken aslında dine gitmez. Onun söylediği tanrının gelmesi ve insanlarla ikamet etmesinin sanatla mümkün olduğudur; çünkü gerçek sanatın kayboluşu, varolanlarla ilişkinin artık sanat eseri tarafından değil de teknoloji tarafından kurulması ve tanrıların terk edilmesi olarak görülür (Direk, 2010: 117). Grekçede bizim anladığımız anlamda dil sözcüğü yoktur, o *logos* olarak gösterilir. İnsan "sözcük, söz taşır". Yani insanın kendi varolma şeklini nasıl ilettiği ve kendini varolanların bütünlüğü içinde nereye yerleştiği dilde bulunur, dilde açılır. Öyleyse dil dünyanın açıklığıdır. Bu haliyle açıklık kökensel olarak şiir(de)dir. Fakat yazarların uğraşı olarak değil, "tanrının çağrısı içinde dünyanın haykırışı olarak şiirde"dir (A, 128-129). Sadece *logos*'un kendini açtığı yerde bir ses sözcük olabildiği gibi, varolanın Varlığının duyulduğu yerdeki dinleme de bir duyma olabilir. İşte bunu başarabilenler şairler ve düşünürlerdir (VvD, 39). Bu bağlamda filozof /düşünür söylenen şeyi kavramsal çerçevede değil, onun konuşmasına izin verecek şekilde sorgulayarak sezinler. Söylenmeyi duymaya çalışır. Dinleme bunun için bir alanı açık tutar. İkincisi ise şarkı söyleyen bir konuşma şeklinde olup daha çok şairlere uygundur. Yani filozof kavramları geri tutarken şair onları ileri sürerek, bir araya getirip toplar (Johnson, 2013: 114-115). O halde filozof ve şair dilde yeni imkanlar açmaya yakın olma bağlamında birbirlerine benzer olmakla birlikte bunu gerçekleştirme tarzları konusunda birbirlerinden ayrılırlar.

Ölümlüler Varlığın sığınağına girebildikleri ölçüde yerleşebilirler. Burada şiirsel tecrübe, *poiesis*'i mümkün kılar. İşte yer tutmayı yerleşme/ikamet yapan da bu şiirsel tecrübedir (Arslan, 1997: 139-140). Öyleyse şairin mekanı olan inzivanın tuhaf ve özgün gücü bizi soyutlamasında değil bütün varoluşumuzu, her şeyin varlığının sonsuz yakınlığına doğru itmesindedir (N, 206). Dolayısıyla münzevi, sıradan yalnızlıktaki gibi dağılıp saçılmaz. Aksine ruhu bir'de toplayarak onu seyahate çıkarır. Öyleyse seyahat halindeki ruhun yalnızlığı başkadır ve ancak ruhla dolu olarak yaşayanlar kendi özlerinin yazgısını yerine getirebilir, canlı olanın birliğindeki ahengi sağlayabilirler. Bu bağlamda sıradan yalnızlıktan farklı olarak inziva şiirin alanıdır (ŞD, 214-215, 221). Normal bir insan sevdiği için en fazla sensiz yaşayamam derken şairin biri gelip "yaşarsın, kalbimin kızıl saçlı bacısı" der. Sonra bir başkası "oysa ben senin gözlerinsiz edemem bilirsin" diye yazar. Böylece yaşayamamak ve edememek arasındaki ayrım bize Varlığa/yaşamaya/sevmeye dair bir açıklık/mekan/imkan sunar. İşte orada yeni bir patika açılmış olur.

Şimdi artık hakikat bizim önermelerde dile getirdiğimiz bir şey değildir. Düşünme önermeler arası ilişkilerde inşa olmayıp, insanın Varlıkla/yazgıyla bağında açığa çıkar. Bu ise düşünmenin gizli açık ilişkisinde konakladığını gösterir. Peki düşünme yine de dilde değil midir? Evet ama artık dil bizim sahip olduğumuz bir yetenek

değil, bir açıklık, karşılaşma mekanı, uygun gelme imkanındır. Şiirin yeri ise ayırıcıdır. Açık gizli ilişkisinde görünme tam olmadığı gibi düşünme de kaçınılmazca yanılmayla birlikte. O halde hayat bilmeme konu olarak sınırları kontrol edilecek bir şey değil, açıklığında ikamet edilecek ve tüm duyu organlarının aktif olduğu, düşünme ile eyleminin birliğinde gerçekleştiği bir serüven olur. Bu içindelik hem yazgıya maruz kalma hem de orada yeni bir şeyle karşılaşma imkanlarını içinde taşır.

3. TEKNİK VE KÖKENSEL DÜŞÜNME AYRIMININ YAKINLIK İLE UZAKLIK BAĞINDA ANLAMI

Heidegger yakınlık ile uzaklık bağına mesafe üzerinden inşa eder. Varlığın/yazgının hakikati bir açıklıkta görünecekse bu bizi hem bir mekana/alana hem de o mekanda görünenlerle mesafemizin olduğu bir konuma gönderir. Heidegger bu yüzden mesafenin olmamasının yakınlık anlamına gelmediğini söyler: “Bugün bütün varolanlar eşit ölçüde yakın ve uzaktır. Mesafesizlik hüküm sürmektedir. Ama mesafelerin ortadan kaldırılması ve kısaltılması, yakınlığı getirmez” diyen Heidegger’e göre tüm mesafelerin ortadan kalkmasıyla yakınlık kendine yer bulamaz olmuş, bu ise mesafesizi hakim kılmıştır. Mesafeler ortadan kalkınca yakınlık ile uzaklık da ortadan kalkacağından artık bir yakınlık alanı kendini şeyde açamayacaktır; çünkü şeyin özü yakınlığın açığa çıkmasıdır (§, 159-162). Örneğin gezdiğimiz yerler oradan ayrılınca/uzaklaşınca, oraya mesafe alınca anlamlarını açarlar. Heidegger’de yakınlık ile uzaklık ilişkisi, tıpkı bulunuş ile yokluk, gizleme ile gizinden çıkma gibi temeldir (Arendt, 2010: 126). Aralarındaki ilişki ise döngüseldir; “uzaklık açığa çıktığında, yakınlık; yakınlık çıktığında uzaklık gizlenir” (Kurtar, 2014: 243). Bu bağlamda Heidegger yakınlık ile bekleme arasında bir bağ kurar. O, bir şeyi öğrenebilmenin sorabilmeyi kastettiğini, bununsa bilmek isteme olduğunu söyler. “Sorabilmek, bekleyebilmek, hatta bir ömür boyu bekleyebilmek demektir.” Yakınlık ile uzaklık bağında konaklamak için beklemek gerekir. Hakikat varolanın açıklabilirliği (*Offenbarkeit*) olduğuna göre, bilme kapsamlı bilgilere sahip olma değil de bu yakınlıkta ikamet edebilmedir (MG, 30-31). Burada beklemek, umarak beklenti içinde olmak değildir, çünkü bu bekleme bir tasarımıdır ve kendi tasarımını bekler. Oysa Varlığa yakın bir bekleme, açık olanın kendisine kendini bırakarak yaşar. Böylece (kökensel) düşünme, uzaklığın yakınlığa gelmesi olacaktır. Burada söz, bir şeyi tasarımılamaz aksine bir şeyi gösterip anlamlandırır, bir şeyi göstererek, bu bir şeyi kendi söylenebilirliğinin genişliğinde durdurur (OT, 35-38). Öyleyse beklemek gelmesine izin vermektir (R, 154). “Biz beklemeye saf şimdiniz” diyerek beklemenin açıklığını zamanın birliğine ve şimdinin/anın gücüne bağlayan Heidegger, Arendt’e yazdığı mektupların birinde şöyle der: “Sevgiliyi bekleyebilmek, muhteşem olan budur. Çünkü bu bekleyiş sayesinde sevgili “şu an”dır” (R, 160; M, 27). Heidegger için düşünme, bir şeyin başlangıcında, sonunda veya ortasında kaldığımız sıkışma anlarında hakikate komşu

gibi görünür. Hani selamlaşırken gülümsemenin, çiçek sularken özen göstermenin hakikati açığa çıkar ya, düşünmenininki de dinlemede, bunun için beklemede açığa çıkar. Düşünmenin tek başına hakikati açtığı düşünceyi Descartesçidir. Heidegger bilince alternatif, duyma/dinleme vurgusu yapar. Onun oğluna “bende düşünülüyor” dediği, Descartesçi “ben düşünüyorum” değil de bu olsa gerektir.

Burada beklemek bir şey umarak, isteyerek, kendini ona kilitleyerek, inat ederek değil teslim olarak, açıklık içinde olmaya bırakarak beklemektir. Bu düşünmenin zamanla ve anımsamayla bağı vardır; çünkü düşünme dediğimiz şey zamansal bir varlık olarak anlamamız ve böylece anımsayan varlık olarak onu sürdürebilmemizle ilgilidir. Fakat şimdi anımsama geçmiş bir şeyi hatırlama olmayıp, geçmişin kendini şimdiki anda açması ve şimdi üzerinden geleceğe bağlanmasıdır. Burada beklemek uzaklığı yakın kılarak geçmişi ve geleceği şimdide toplar. Düşünmenin bir diğer yanı ise düşünme ile eylem arasında bir farkın olmamasıdır. Düşünme ile eylem, ayrıntılı ilişkisinde bir olup birbirlerine aittir; çünkü dinlemek beklemeyi, beklemek sabırlı olmayı gerektirir. Öyleyse düşünme varoluşsal olarak bir tecrübe etme/hayatı sürdürme halidir. Dolayısıyla kökensel düşünme, tarihsel olarak, yazgının açığa çıktığı ilişkileri anlama ile gizlendiği ilişkileri de arama, böylelikle ona yakınlık ile uzaklık bağında açık olma imkanlarını kendinde taşır. Teknik düşünme ise her şeyi çerçeveleyerek gördüğü ve gördüklerine hükmettiğini sandığı için yakınlık yanılması içindedir. Oysa teknik düşünme Varlığa, varolana, varolan ile varolanın varlığı ayırımına ve yazgının hakikatine uzaktır.

4. TEKNİK VE KÖKENSEL DÜŞÜNME AYRIMININ YAZGIYLA BAĞINDA ANLAMI

Heidegger'de yazgı Varlığın bir göndermesidir. Dolayısıyla Varlığın görünümleleri yazgıya aittir. Varlıksa kendi hakikatini gizli açık ilişkisinde göstermektedir. Bu bağlamda yazgının tüm ilişkilerin ilişkisi olduğu söylenebilir. Heidegger'deki teknik düşünmenin insanın yazgıyla ilişkisindeki adının, “bir şeyin olması gerektiği için olduğunu düşünme” olduğu ileri sürülebilir. Hayatta nelerin açığa çıktığı/çıkacağı değil, çıkması gerektiği sorusu onun kökensel düşünmeyle ayırımını oluşturur. Burada gereklilik kipi düşünme alanını tıpkı bir resim gibi çerçeveler. Olan/açığa çıkan artık o resmin içinde anlamlanır. Gereklilik kipi bir şeyin nasıl görüneceğine/gerçekleşeceğine dair sınırlarını çizer. O görünene ulaşmak için yapılması gerekenleri de söyleyerek kişiyi hedefe taşır. Gereklilik kipi aynı zamanda anlamı da bu bağlamda örür/dayatır. Bu haliyle tartışmaya kapalı, keyifsiz ve sıkıştırıcıdır. Hayata kendi tasarımını dayattığı için de asla hayata denk gelmeyerek onu iskalır. Bu düşünme hayatta karşılaşılanları gereklilik kipiyle anladığı için ve gerek olanın ne olduğunu bildiğini iddia ettiği için özcü ve aynı zamanda despotiktir. Bu bağlamda yeniyi örttüğü için sıkıcıdır, tekrara düşer ve hastalıklara yakın du(rdu)rur. Yaşadığımız çağda ruhsal

hastalıkların bunca çoğalması gereklilik kipiyle ilişkilendirilebilir. Yazgının başka türlü açığa çıkma imkanlarına uzak olup bilinçten ve kendi kavramlarından yola yıktığı için de metafizik bir düşünmedir. Bir şeyin olması gerektiği için olduğunu düşünme, neyin gerek olduğunu bildiğinden, buna ulaşmak için eldeki verileri ölçer, biçer, tartar ve bir yol/yöntem bulur. Burada hayat çözülmesi gereken bir probleme dönüşür. Bu düşünme zihinde gerçekleşir ve önermeler arası ilişkilerde karar alma, hüküm verme, yargıda bulunma tarzında açığa çıkar. Önemli olan, bu düşünmeyle elde edilen sonucun Varlığın/yazgının açıklığına yakınlığı ile uzaklığı değil, kabul ya da reddidir. O yanıtta durur, yürürse de oradan başlar. Bu yürüme ilerlemecedir. Amaçlar ve araçlarla yol alır.

Bir şeyin olması gerektiği için olduğunu düşünme zamansızdan yola çıkar, zamanı sıkıştırır: Bu hem geçmişin yorumlanması hem şimdinin sınırlanması hem de gelecekte neyin nasıl olması gerektiği sorusunun yanıtlanmış olması sebebiyledir. Tarih üstü, zaman üstüdür. Geçmişle gelecek arasında sıkışmıştır. Bununla bağlantılı olarak gereklilik tarzındaki düşünmeyle beslenen bu çağ hızla takılmıştır/takıntılıdır. Hep bir hızlanma telaşı içindedir. Öte yandan gençlik ve sağlık vurgusuyla da zamanın hiç geçmemesini istemektedir. Zaman(sallığ)a uzaktır; zamana ya hızı ya da akmamayı dayatır.

Gereklilik kipinin bir olumsuz/kapatıcı yanı da açığa çıkan güzel şeyleri, zaten öyle olması gerekiyor diyerek görememesi, gözden kaçırmasıdır. Bir görev tanımı (örneğin bir dostun görevleri) yapar, onun tasarımı oluşturur ve her şeyi onun içine yerleştirir. Bu bağlamda aslanan ne yapılması gerektiğidir. Böylece kim, ne, ne zaman sorularını hükümsüz kılar. Dolayısıyla fenomenoloji ve hermenötiğe uzaktır. Bu soruların olmayışı ise her şeyi ikame edilebilirlik bağıyla bağlar; çünkü dostunuzun kim olduğunun önemi yoktur. Önemli olan bir dost olarak yapması gerekenleri yapıp yapmadığıdır. Eğer o kişi görevlerini yerine getirmiyorsa getirecek biriyle değiştirilebilir. O dostlukta beklemenin, onunla ilişkide açığa çıkanın ne olduğuna yakın durmanın önemi yoktur. Doğal olarak burada gereklilik bir değer kipi olur; neyin değerli/iyi ve değersiz/kötü dolayısıyla da hayatımızda yeri olup olmadığı konusunda hükmen galiptir. Böylece bizi dualist/ikinci bakışa mahkum eder.

Gerek yok demekse, insana bir açıklık sağlar. Olana mesafe aldırır. Gerçi hala gereklilik tarzında bir düşünme söz konusudur fakat burada gerek yok diyerek alınan mesafe/uzaklık/açıklık ona yaklaşmayı sağlayarak hem gereklilik tarzında düşünülüşünün hem böyle düşünmenin tek açığa çıkma tarzı olmadığını hem de başka türlü de düşünülebileceğinin görülmesi imkanını kendinde barındırır; çünkü bu durumda her zaman gerçekleştirdiği düşünmeye bakan kişi şimdi ne yapacağını bilememekte, aynı zamanda bilmek istemektedir. İşte bu isteme de nasıl düşünceği sorusunu ve başka soruları getirir. Böylece dilde/düşünmede yeni bir patika açılabilir. İşte bu patikada yürürken, yazgısal olarak açığa çıkanın sadece öyle açığa çıktığı için

öyle olduğu düşünülebilir. Böylece kökensel düşünmenin yazgıyla ilişkisindeki adı “bir şeyin olduğu için olduğunu düşünme” olur.

Bir şeyin olduğu için olduğunu düşünme hermenötik bir düşünmedir; çünkü zihindeki yanıtlar aranmayıp açığa çıkanların anlamları sorulur, onlar yorumlanmaya çalışılır. Yani anlayan/bekleyen bir düşünmedir. Her şeyin olmaya bırakılması, öyle açığa çıkması, şimdinin/zamanın vermesi anlamında anın değerini gösterir. Bu düşünme şimdide/anda ummadan bekleyen, bekleyebilen, birden bire, şimşek hızıyla, çakıp sönme/parlama hareketiyle anlamı açan düşünmedir. Ne açığa çıkacak diye sorabilme, soruda bekleme, soruyla açılan kapılardan geçmeye cesaret etme vardır. Sorudan yürüme bir ilişkide yürüme anlamına gelir; çünkü soranın yüzü yanıtı dönüktür. Yanıtı bekler. Bakalım çıkıp gelecek mi? Belki de gelmez.⁵ Belki de geldiği sanılır. Ne olacağını bilmez, bilmediği için bekler, beklerken yakın durur. Bu düşünme zorunlu değilse de gelişigüzel de değildir.

Bir şeyin olduğu için olduğunu düşünme dilde yeni patikalar açar. Öyleyse bu düşünme fenomenolojiktir. O aynı zamanda kaçınılmaz olarak tecrübeye dayalıdır. Anlamak, anlatmak, anlaşılacak zordur. Güvenilir değildir, belirsizdir ve tekinsizdir. Bu haliyle hiç yuvaya/yurda benzemez, ona uzaktır. Bu düşünmede bir yurtsuzluk hali vardır. Dolayısıyla yurt arayışı kadimdir. O aynı zamanda açığa çıkanlara/bütünlüğe yakınlığı sebebiyle evde olmayı hissettirir. Burada evde olma ile yurtsuzluk bir ve aynı şeye ait olup, bir(likte)dirler.

Bir şeyin olduğu için olduğunu düşünmenin hermenötik bir düşünme olması zamana/zamansallığa, fenomenolojik bir düşünme olması ise mekana/mekansallığa dairdir. Varlığın sınırlı bir mekanda/zamanda açığa çıkmasına yakın durmaya fenomenoloji denebilir. Yazgının hakikati başta gizli açık ilişkisi/gizlilik açıklık bağı olmak üzere her zaman bir bağda/ilişkide açığa çıkar. İlişki bu anlamda tüm karşıtları bir arada tutar. Karşıtların birliği ise hakikatteki/Varlıktaki/yazgıdaki açığa çıkma ile gizlenmenin birliğini yansılar. Burada bağlar o şeyin olduğu gibi olmasına/öyle görünmesine imkan sunar, onları o anlamla bağlar; hem düğümler hem çözer, hem bağlar hem açar, hem toplar hem dağıtır. Yazgı(da açığa çıkanlar/hayat) böyle anlaşılır. Örneğin şimdi dostluk bağıyla bağlanmak demek, her şey o ışıktaki görünecek, açılacak demektir. Karşımızdaki kişinin yapıp etmeleri hep bir dostun yapıp etmeleri olarak yorumlanacaktır. Öyleyse hayatla/yazgıyla kurduğumuz bağları bu bağlamda, yakın uzak ilişkisine mi yoksa gereklilik kipine mi yakın diye sorup, yerimize dair bir fikir edinebiliriz. Burada dinleme/duyma/görme hep bir yakınlık ile bir uzaklık gerektirir. Bu düşünmede zihinsel alternatif olarak duyular öne çıkar. İmgeye, sanata, şiire açık/yakın durulur.

⁵ “Elma dersem çık, armut dersem çıkma” oyunu gibi.

Bir şeyin olduğu için olduğunu düşünmenin açtığı patikada yürümek zordur: Hem açığa çıkmaların bilinemezliği, öngörülemezliği ve müdahale edilemezliği yüzünden hem de soruların ardına düşüp, düşüp kalkmaktan başka bir yol olmadığı için böyledir. Yine de yolculuk ve serüven bütünlüğe/Varlığa yakınlık duygusu verir. Bütüne ait hissetme, bir olma, bütünlükle uyumlu/ritimli olma imkanı taşır. Adım atılıp beklenir; adım at dur, at dur, bir dans mıdır? Heidegger'in her gün kendi işimi yapıyorum dediği bu türden bir düşünmedir; çünkü daha büyük işlerin kendi yazgıları vardır. Bu serüvene atılmanın ödül ya da cezası, amaç veya nedeni yoktur. Bu düşünmede, örneğin bir şey hakkında değil de o şey düşünülürken, o şeyin olması gerekmediğinden, o şey öyle olduğu için olduğundan, niye diye kavgaya durulmaz. Açığa çıkmaların karşısına geçip efendilik taslanmaz. Düşünme Varlığı dinlemek/duymak ve onun konuşması ile susmasıyla veya başka türlü söylersek dil bir söyleme ve insan da bir söyleyiş ve yazgı Varlığın açıklığı ile gizliliğinde olageliyorsa eğer, bir şeyin olduğu için olduğunu düşünmenin yazgının/Varlığın hakikatine daha yakın görüldüğü söylenebilir.

SONUÇ

Gelinen noktada Heidegger'de teknik düşünme ile kökensel düşünmeden birinin değerli/iyi diğerinin ise değersiz/kötü olması gibi bir şeyden söz edilemeyeceği görülür. Her iki düşünme de yazgıya dair ilişkileri anlamada kendine özgü yerlere sahiptir. Teknik düşünmenin hakim olduğu bir çağda konaklayan olayları, durumları, insanları anlamak için bir şeyin olması gerektiği için olduğu şeklindeki düşünmeyi bilmek kaçınılmaz görünmektedir. Bununla birlikte, olan biteni anlarken, bir sebeple gereklilik kipini paranteze alıp, işte öyle birdenbire, başka türlü de olabilir mi diye sormak, düşünmede/dilde yeni bir patika açma imkanını kendinde barındırır. Bergsonvari bir şekilde iki tür düşünmeden herhangi biri Varlığa/yazgıya dair hakikati açmada tek başına yeterli değildir; onlar birliktedirler. Bu makalede Heidegger'in yaptığı iki tür düşünme ayrımından yola çıkılmıştır. Yol bizi nereye getirmiştir? Şimdi, Varlığın/yazgının hakikati açığa çıkma ile gizlenme ilişkisinde kendini açtığına ve bu açığa çıkma da düşünmede olduğuna göre, hakikatin kalbinin yakınlık ile uzaklık bağında/yakın uzak ilişkisinde attığı ileri sürülebilir. Aynı zamanda teknik düşünme ile kökensel düşünmenin yazgıyı/hayatı anlama bağlamında bir şeyin olması gerektiği için olduğu ile bir şeyin olduğu için olduğu şeklinde düşünülebileceği söylenebilir.

Kaynakça

- Altuğ, T. (2008) *Dile Gelen Felsefe*, 2. Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Arendt, H. (2010) “Martin Heidegger’in Sekseninci Doğum Günü Vesilesiyle”, çev. Çetin Balanuye, ss. 117-130, *Heidegger*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Arslan, A. (1997) “Öznelci Düşünceyi ‘Sanat İş’iyle Aşmak”, ss. 121-171, *Patikalar Martin Heidegger ve Modern Çağ*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Barret, W. (2008) “Heidegger: Toplu Bakış”, çev. Ahmet Aydoğan, ss. 41-76, *Heidegger*, Say Yayınları, İstanbul.
- Dallmayr, F. R. (2010) “Eyleme ve Var Olmaya Bırakma: Kaynaksal *Praxis* Üzerine Heidegger”, çev. Özgür Aktok, ss. 403-423, *Heidegger*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Direk, Z. (2010) “Heidegger’in Sanat Anlayışı”, ss. 106-124, *Cogito 64 Heidegger: Varlığın Çobanı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gülenç, K. (2010) “Bilim, Düşünme ve Varlık: Heidegger’de Fenomenolojik Hermeneutik”, ss. 280-300, *Cogito 64 Heidegger: Varlığın Çobanı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Heidegger, M. (2006) “Alman Üniversitesinin Kendini Hâkim Kılması”, çev. Kaan H. Ökten, 2. Basım, ss. 155-163, *Heidegger Kitabı*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Heidegger, M. (2010) *Aristoteles Metafizik Q 1-3 Gücün Neliği ve Gerçekliği*, çev. Saffet Babür, BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Heidegger, M. (1998) “Bilim ve Düşünüm”, çev. Hakkı Hünler, ss. 13-44, *Bilim Üzerine İki Ders*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Heidegger, M. (2002) “Dilin Doğası”, çev. Hüsamettin Arslan, ss. 29-43, *İnsan Bilimlerine Prolegomena*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Heidegger, M. (1998) “Dönüş”, çev. Necati Aça, ss. 47-59, *Teknik ve Dönüş*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Heidegger, M. (1991) “Giriş” çev. Yusuf Örnek, ss. 7-23, *Metafizik Nedir?*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Heidegger, M., Fink, E. (2006) *Heraclitus Üzerine Dersler*, çev. İbrahim Görener, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Heidegger, M. (1997) *Hölderlin ve Şiirin Özü Beş Klavuz Söz*, çev. A. Turan Of-lazoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Heidegger, M. (2013) *Hümanizm Üzerine*, çev. Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.
- Heidegger, M. (2016) “Kıyolu”, çev. Erdal Yıldız, Engin Yurt, ss. 211-217, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları 30*, Ana Basım Yayın, İstanbul.
- Heidegger, M., Arendt, H. (2012) *Mektuplar 1925-1975*, çev. Melek Paşalı, Kak-nüs Yayınları, İstanbul.

Heidegger, M. (2008) “Messkirch’in 700. Yılı 22 Temmuz 1961 Yurtakşamında Hemşehrilere Konuşma”, çev. Leyla Baydar, Hasan Ünal Nalbantoğlu, ss. 99-111, *Düşüncenin Çağırıldığı*, Say Yayınları, İstanbul.

Heidegger, M. (2014) *Metafiziğe Giriş*, çev. Mesut Keskin, Avesta Yayınları, İstanbul.

Heidegger, M. (1990) *Nedir Bu Felsefe*, çev. Dürrin Tunç, Logos Yayıncılık, İstanbul.

Heidegger, M. (2012) “Niçin Taşrada Kalıyorum”, çev. Sadık Erol Er-Mustafa Yıldırım, ss. 205-207, *Özne 16*, Çizgi Kitabevi, Konya.

Heidegger, M. (2013) “Olmaya Bırakılmışlık”, çev. Mesut Keskin, ss. 7-20, *Olmaya Bırakılmışlık*, çev. Mesut Keskin, Avesta Yayınları, İstanbul.

Heidegger, M. (2013) “Olmaya Bırakılmışlık’a Dair Tartışma-Düşünme Üzerine Bir Patika Söyleşisinden”, çev. Mesut Keskin, ss. 21-66, *Olmaya Bırakılmışlık*, Avesta Yayınları, İstanbul.

Heidegger, M. (2016) “Öğretmen Kule Merdivenlerinin Kapısında Kule Bekçisiyle Buluşur”, çev. Erdal Yıldız, Engin Yurt, ss. 91-144, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları 30*, Ana Basım Yayın, İstanbul.

Heidegger, M. (1997) “Özdeşlik İlkesi”, çev. Necati Aça, ss. 11-28, *Özdeşlik ve Ayrım*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Heidegger, M. (1993) *Profesör Heidegger, 1933’te Neler Oldu?*, çev. Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Heidegger, M. (1976) “Protokoll zu einem Seminar über den Vortrag ‘Zeit und Sein’”, ss. 26-61, *Zur Sache des Denkens*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen.

Heidegger, M. (2016) “Rusya’da Bir Savaş Esiri Kampında Bir Genç ve Yaşlı Adam Arasındaki Akşam Sohbeti”, çev. Metin Toprak, Serap Denizer, ss. 145-196, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları 30*, Ana Basım Yayın, İstanbul.

Heidegger, M. (1991) “Sonsöz”, çev. Yusuf Örnek, ss. 43-52, *Metafizik Nedir?* Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.

Heidegger, M. (2011) *Sanat Eserinin Kökeni*, çev. Fatih Tepebaşılı, 2. Basım, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti, Ankara.

Heidegger, M. (2006) “Şey”, çev. Erdal Yıldız, Ali Kaftan, ss. 151-165, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi 9*, Ana Basım Yayın, İstanbul.

Heidegger, M. (2006) “Şiirde Dil George Trakl’in Şiiri Üzerine Bir İrdeleme”, çev. Kaan H. Ökten, 2. Basım, ss. 193-232, *Heidegger Kitabı*, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Heidegger, M. (2010) “Tanrılığın Menşei”, çev. Kaan H. Ökten, ss. 8-15, *Cogito 64 Heidegger: Varlığın Çobanı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Heidegger, M. (1998) *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, çev. Doğan Özlem, 2. Basım, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Heidegger, M. (1982) "The Way to Language", translated by Peter D. Hertz, ss, 111-136, *On the Way to Language*, Harper and Row Publishers, New York.

Heidegger, M. (2008) "Varlık ve Düşünme", çev. Ahmet Aydoğan, ss, 19-40, *Düşüncenin Çağırıldığı*, Say Yayınları, İstanbul.

Heidegger, M. (2010) "Varlık ve Görünüş", çev. Özgür Altıok, ss. 59-75, *Heidegger*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Johnson, P. A. (2013) *Heidegger Üzerine*, çev. Adnan Esenyel, Sentez Yayıncılık, Bursa.

Kurtar, S. (2014) *Heidegger ve Poetik Düşünme-Düşünmeye Açılan Yeni Yollar*, Pharmakon Yayınevi, Ankara.

Özlem, D. (1998) "Giriş: Heidegger ve Teknik", ss, 9-43, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Pattison, G. (2008) "Heidegger ve "Dönüş" Meselesi", çev. Ahmet Aydoğan, ss, 261-271, *Heidegger*, Say Yayınları, İstanbul.

Pöggeler, O., Alleman, B. (1994) *Heidegger Üzerine İki Yazı*, çev. Doğan Özlem, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Sezer, D. (1997) "Modern Egemenlik Kurma Etiğine Bir Bakış", ss, 61-86, *Patikalar Martin Heidegger ve Modern Çağ*, İmge Kitabevi, Ankara.

Zimmerman, M. E. (2011) *Heidegger Moderniteyle Hesaplaşma*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

Zimmerman, M. E. (2010) "Heidegger'in Nietzsche Yorumunun Gelişimi", ss, 258-280, *Cogito 64 Heidegger: Varlığın Çobanı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Kısaltmalar

A: Aristoteles Metafizik Q 1-3 Gücün Neliği ve Gerçekliği

BvD: Bilim ve Düşünüm

D: Dönüş

DD: Dilin Doğası

G: Giriş

H: Hölderlin ve Şiirin Özü Beş Kılavuz Söz

HÜ: Hümanizm Üzerine

HÜD: Heraclitus Üzerine Dersler

K: Kıryolu

M: Mektuplar 1925-1975

MG: Metafiziğe Giriş

N: Niçin Taşrada Kalıyorum

NB: Nedir Bu Felsefe

OB: Olmaya Bırakılmışlık

OT: *Olmaya Bırakılmışlık'a Dair Tartışma-Düşünme Üzerine Bir Patika Söyleşisinden*

Ö: *Öğretmen Kule Merdivenlerinin Kapısında Kule Bekçisiyle Buluşur*

Öİ: *Özdeşlik İlkesi*

P: *Profesör Heidegger 1933'te Neler Oldu?*

PS: *Protokoll zu einem Seminar über den Vortrag 'Zeit und Sein'*

R: *Rusya'da Bir Savaş Esiri Kampında Bir Genç ve Yaşlı Adam Arasındaki Akşam Sohbeti*

RK: *Alman Üniversitesinin Kendini Hakim Kılması*

S: *Sonsöz*

SE: *Sanat Eserinin Kökeni*

Ş: *Şey*

ŞD: *Şiirde Dil George Trakl'in Şiiri Üzerine Bir İrdeleme*

TM: *Tanrılığın Menşei*

TİS: *Tekniğe İlişkin Soruşturma*

VvD: *Varlık ve Düşünme*

VvG: *Varlık ve Görünüş*

WL: *The Way to Language*

Y: *Messkirch'in 700. Yılı 22 Temmuz 1961 Yurtakşamında Hemşehrilere Konuşma*

